

Echternach contra Gemert

Simon van Wetten

Nog steeds wordt bij de Benediktijner abdij van Echternach in Luxemburg de springprocessie gehouden. Eén keer per jaar wisselt de plaatselijke bevolking haar kordate, Luxemburgse tred voor een zeer aarzelende manier van voortbewegen. De groothertogdombewoners overbruggen dan een afstand van 1200 meter met telkens vijf sprongen vooruit en daarna weer drie achteruit. En al mogen we hopen dat de deelnemers aan de plechtige omme-gang ongeveer tegelijk naar voren dan wel terugwaarts springen, dan nog is de conclusie gerechtvaardigd dat het niet hard opschiet.

Deze haperende voortgang valt heel goed te vergelijken met het tempo waarin zo'n driehonderdvijftig jaar geleden een fikse ruzie tussen de abt van Echternach en het dorpsbestuur van Gemert werd opgelost. Meerdere malen stond men op het punt een min-nelijke overeenkomst te sluiten, maar vervolgens betrok men toch weer de

stellingen en begon het gekrakeel van vooraf aan.

Het klooster Echternach

De ontstaansgeschiedenis van het klooster Echternach of Epternacum is onverbrekkelijk verbonden met de mis-

17de eeuws
prentje van
St. Willibrord.

siegeschiedenis, die de gemiddelde Nederlander zich van zijn lagere-
 schooltijd nog zo goed herinnert, zeker
 als die tijd op een katholieke school
 werd doorgebracht. Willibrordus is zo'n
 aansprekende en heiligverklaarde mis-
 sionaris, volgens de overlevering ook in
 onze streken, met name in Bakel actief.
 Hij stichtte in het jaar 700 Epternacum
 of Echternach, het klooster waarin hij
 na zijn overlijden in 739, 81 jaar oud,
 begraven werd. Alle goederen die
 Willibrord in zijn lange leven ten
 geschenke had gekregen, liet hij aan
 Echternach na. Daar ligt de basis van
 de enorme rijkdom van dat klooster.¹

Via Bakel heeft het klooster ook vaste
 voet op Gemertse bodem gekregen.
 Immers, ooit dienden de mensen van
 Gemert de lange en blijkbaar sappige
 weg naar Bakel af te wandelen om ter

kerke te gaan. En die Bakelse kerk was
 nauw verbonden met de abdij van
 Echternach, omdat de abt het patro-
 naat over de kerk van Bakel (en de
 tienden) had. Toen Gemert in 1437 een
 zelfstandige parochie werd was daar de
 kwestie van het patronaatsrecht over
 de Gemertse kerk. Wie mocht de pas-
 toor van de Gemertse kerk benoemen?
 Ach, het was nauwelijks een **kwestie**,
 want men kwam in rede en minnelijk-
 heid overeen dat de landcommandeur
 der Duitse Orde het benoemingsrecht
 in leen kreeg. Voor een pond bijenwas
 per jaar - die zou dienen tot het ver-
 lichten van de kerk van Echternach -
 konden de Duitse ridders bij een vaca-
 ture op hun gemak bedenken wie zij
 voor benoeming zouden voordragen.
 De pastoors van Gemert waren dan
 ook tot 1799 zonder uitzondering lid
 van de Duitse Orde.²

Ino 1437. Id Martij sub Theod. de Bergenhuysen provinciali
 et Nicolao Vander Duffen Commendatore domus Trajecten.
 is de Gemertse kerck geleporeert van Bakel. darto abbas
 Epternacen een gert jaef van syn thiende, onder conditie dat
 den Commendant van Gemert, soe die een aerger telt wirt der
 Abden een pont was geyve en darmit die thiende te leen
 ontfange. en noch alle licht mis een pont walch. en dat hy
 die ontfang ^{onera} der kerck draege. Alderengh D. Frigbot qui profectus is legat.

Notitie van pastoor Gautius (1692-1736) betreffende de van Echternach in leen ontvangen tienden.

Dit alles dient als mogelijke verklaring voor de bezittingen die Echternach in Gemert had. De abdij van Echternach bezat namelijk tienden (belasting in de vorm van een tiende deel van de opbrengst van een perceel land) uit verschillende te Gemert gelegen goederen. En dáár ligt de oorsprong van het conflict en het proces voor de Raad van Brabant te 's-Gravenhage. Want over die tienden moest Echternach (steeds meer) belasting aan het dorpsbestuur van Gemert betalen. Kijk, zelf belasting heffen is leuk. Maar dat je vervolgens over die belasting belasting moet betalen, nee, dat is toch niet je ware. En daarom hadden de prelaat van de abdij van Echternach en het dorpsbestuur van Gemert **kwestie, verschil en ruzie**, en wel van 1644 tot circa 1662.

Het begin van de onenigheid

U weet, conflicten kunnen sluimeren. Dit conflict sluimerde al sinds ongeveer 1560. Er is een brief uit die tijd, waarin het corpus van Gemert aan de landcommandeur, heer Johan van Goor, uitlegt dat het geld heeft moeten opnemen om in deze tijden van oorlog de *brantscat*, de brandschatting te kunnen betalen. Het was in die dagen heel gebruikelijk dat vertegenwoordigers van

dorpen en steden jaarlijks naar de winterverblijven of kampen van de diverse legeraanvoerders reisden. Daar legden ze dan een zak geld op de tafel van zo'n veldheer - een aantal ingrediënten voor een copieuze maaltijd, zoals vette lammeren, jonge hoenderen, patrijzen en vaten wijn werd óók geaccepteerd - en de bevelhebber beloofde met een brede grijs op zijn gezicht dat hij het dorp of de stad van de gulle gevers voor toch minstens een jaar met rust zou laten en niet plat zou branden. Nu stelden de hoge heren dorpsbestuurders in de genoemde brief dat van de abt van Echternach, die de tienden die hij te Gemert had toch ook op die manier beschermd zag, verwacht mocht worden dat hij in de kosten van de brandschatting zou bijdragen, gequoteerd en wel. Dat hadden de brave prelaten trouwens al sinds mensenheugenis gedaan. Maar *nu eerst alsoe*, dat meester *Joost van den Berge, rentmeester van de voorseide tienden*, weigert het contingent van de lasten te betalen. De abt van Echternach heeft hem dat verboden!

Daarom hebben de ondertekenaars van de brief zich tot heer Johan gewend met de vraag of hij wil bemiddelen bij de Raad van Brabant te Brussel: het conflict was geboren maar legde zich

voorlopig, zoals een pasgeborene dat betaamt, in een diepe sluimer. Uit die sluimer schoot het wakker in 1582. Toen werd de schout van Gemert, Dirck van den Bogaerd, te Grave gearresteerd en hij moest een borg stellen om zich vrij te kopen. Het was de abt van Echternach die om de aanhouding had verzocht. De borgsom was *om de prelaat te willen hebben verrantsommert* (vergelijk met het Engelse 'ransom' - losgeld) *of voor geconfisceert te houden*. Met andere woorden, de prelaat wilde zijn centen terug; hij vond dat de heffing van de belastingen over de tienden in Gemert te hoog was. Om de een of andere reden - en die reden zou heel goed de Tachtigjarige oorlog kunnen zijn - werd na deze kwestie de sluimering hervat. Pas in 1644 blijkt de ruzie tussen de abt en het dorpsbestuur van Gemert op de rol van de inmiddels naar 's-Gravenhage verhuisde Raad van Brabant te staan.

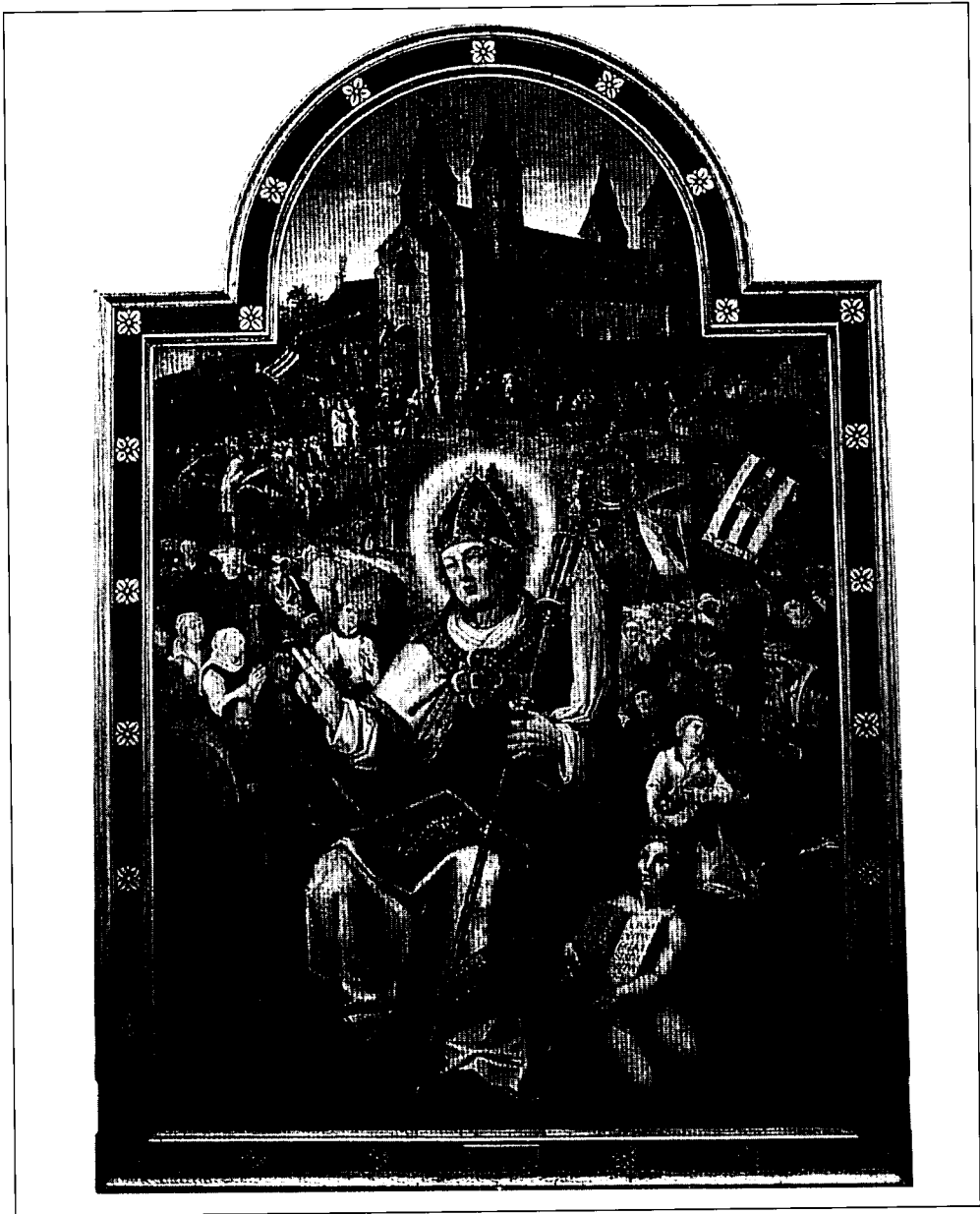
De eerste echte actie die namens de Raad van Brabant werd ondernomen was een bezoekje aan herberg "De Sterre" in Eindhoven. Daar sprak Peter van de Kerkhoff, notaris bij de Raad, op 1 juli 1644 's morgens om 10 uur af met de schout van Oers (of het hier de schout van Oerle betreft of wellicht de

eigenaam Van Oers is niet duidelijk), die ook rentmeester van de tienden te Gemert van het klooster Echternach was. In die Eindhovense tapperij zouden een aantal bewijsstukken worden overhandigd.

In welke mate de notaris en de rentmeester het aangename met het nuttige hebben verenigd, is helaas niet overgeleverd. Feit is echter, dat het eerstvolgende archiefstuk dat betrekking heeft op de kwestie Echternach contra Gemert dateert van 1654. "Ze hebben het voor tien jaar afgedronken," is een te gemakkelijke conclusie. De eindfase van de Tachtigjarige oorlog, de vrede van Münster (Gemert door de Staten-Generaal per abuis bij het generaliteitsland Brabant gevoegd), het opgelegde protestantisme en de processen over de neutraliteit (lees: onafhankelijkheid) van Gemert zullen de gemoederen in Luxemburg noch Commanderij onberoerd hebben gelaten.

De zeventig gulden per jaar waar het in de tiendekwestie helemaal om ging, waren even wat minder belangrijk.

Het waren de rekenmeesters die in 1654 als eersten de handschoen weer opnamen. Een aantal Gemertse getuigen:

Willibrord temidden van de pelgrims. Linksboven de Springprocessie. Op de achtergrond de basiliek van Echternach. Middenstuk van een vleugelaltaar uit de Echternachse Willibrordkapel van de Vlaamse schilder Anton Stevens (1604).

Niet alle hoeken van Gemert tot formatie van de eerste landmeting zijn verhoogd - ieder mud tevoren staande op 2 blancken tot 2 stuivers - omdat elke bede vijftig gulden méér moest opbrengen en dus elke lopense op een stuiver was gezet 't welk zowel onder als boven voor een malder rogge verpacht wordt. Dus ook elke malder is op een stuiver gezet; komt aldus ieder mud op 2 stuivers.

Bent u er nog? Nou, de vertegenwoordiger van de prelaat der Keizerlijke Abdij van Ekternaken in ieder geval wel. Hij week niet voor de onnavolgbare berekening en sloeg keihard terug:

Wij hebben niet meer betaald dan 12 gulden per jaar, volgens een daarover gemaakt verdrag. Daarom zijn de regeerders van Gemert niet bevoegd om de tiende nog meer te belasten. De verhoogde lasten moeten worden afgewenteld op de inwoners, de ingezetenen van het dorp, niet op de afgezetenen.

Bij de Ed. Mo. Heren der Raad van State dezer Verenigde Nederlanden is altijd verstaan dat dergelijke vaste goederen vrij zijn van personele lasten. De regeerders van Gemert hadden in 1651 van de pachters der tienden de 12 gulden niet moeten aannemen. Laat men in Gemert eerst maar eens aantonen - voor deze Raad - hoe de scheiding tussen reële en personele lasten is geregeld.

Samengevat: Echternach heeft een vierde part in de tiende tot Gemert en

betaalt daarvoor 12 gulden per jaar aan belasting. De belastingen zijn evenwel verhoogd en Echternach weigert die verhoging te betalen. De achterstallige betaling is inmiddels opgelopen tot 120 gulden.

De Gemertse reactie op de argumenten van de Luxemburgse kloosterleiding was puntsgewijs en doordacht. Het voert te ver om het gehele betoog weer te geven, maar de twee aardigste opmerkingen wil ik u niet onthouden:

- Over de "afgezetenen." Als het waar zou zijn dat deze afgezetenen buiten de lasten zouden vallen, dan zouden arme dorpen, bijvoorbeeld met meer dan honderd armlastige families, zodanig beroep op de andere inwoners moeten doen, dat die laatsten dan zouden verhuizen, en dan zouden die plaatsen leeglopen en *ongecultiveerd* blijven.
- En ook de heer abt heeft belang bij het afweren van onheil. Zouden de Lotharingse troepen wel willen wachten totdat de abt is uitgeprocedeerd?

Albert de Valckenaer, deurwaarder van de Raad van Brabant, toog met een kopie van de Gemertse inbreng naar Strijp. Daar woonde de rentmeester

van de abt. Helaas was de goede man niet thuis, en daarom heeft meester Albert het papier maar aan de dienstmeid Deriske Willems gegeven. Dat was op 18 maart 1655.

Uit het verzoekschrift dat de abt van Echternach op 12 oktober bij de Raad van Brabant indiende, blijkt dat de meid de boodschap en het papier aan haar baas had doorgegeven en die op zijn beurt aan zijn baas. De abt was heel boos over de Gemertse stellingen en noemde de lijst een "puur attentaat" en ware "misachting." De prelaat maakte zich met name kwaad over het afpanden (het in beslag nemen) van de koeien van de pachters van zijn tiende. De abt van het klooster Echternach eiste restitutie! Dat was op 2 oktober 1655. Twintig dagen later reageerde Gemert:

We hebben een gans jaar geen antwoord ter wereld bekomen. Vandaar dat we onze grieven hebben voorgelegd aan de heeren Raden van State, die het op 22 mei goed gevonden hebben dat alle vaste goederen, géén uitgezonderd, resorterende onder de heerlijkheid Gemert, gehouden zijn mede te contribuieren in de reële lasten, zoals dat overal, ook in andere plaatsen, gebruikelijk is. Het is uitermate inpertinent dat de heer prelaat de uitvoering van de wil der heeren Staten "een attentaat" noemt.

Voor die laatste zin is heel knap en heel gemeen. Knap gemeen dus. Die arme abt heeft wellicht nog willen roepen dat ie het zó niet had bedoeld, realiseerde zich misschien ook dat hij nu als vertegenwoordiger van een klooster met een protestantse Raad had te doen, maar het was al te laat. De Raad van Brabant vonniste op 10 december 1655 dat Gemert gelijk had en dat Echternach de kosten van het proces moest betalen. De reeds teruggevorderde koeien moesten toch weer aan Gemert worden gegeven.

Ging Echternach in hoger beroep? Trok de abt zich eenvoudig niets van het vonnis aan? Wilde Gemert nog meer feiten aandragen om aan te tonen hoe hoog de som was die de abt diende te betalen?

Van het procesdossier is in ieder geval pas een kwart behandeld en er wordt dus nog een "puur attentaat" gepleegd op uw concentratievermogen.

Om te beginnen - het was hartje winter en dan verveelt men zich in een boerengemeenschap - stuurden de Gemertse schepenen in februari 1656 verzoekjes naar Dinther, Heeswijk, Berlicum, Nistelrode en Heesch. Of die dorpen wilden vertellen hoe men daar

met de omslag van de dorpslasten over de belastingplichtigen omging? "Zolang geobserveerd is," schreven de dorpen terug, "zijn onze dorpslasten *reëlijck*. Alleen de gebrekkigen worden vrijgesteld."

Tegelijkertijd werd een hele reeks oud-borgemeesters van Gemert onder-vraagd over dat ene jaartje dat zij dit schone, maar toch zeer impopulaire ambt hadden bekleed:

- 1635** Cornelis Geritsen, 'nu' voorsche-
pen van Gemert, heeft in zijn
borgemeestersjaar van de
gebruikers der tienden van de
abdij van Echternach de lasten
op die tienden ontvangen,
namelijk 57 gulden (voor ieder
mud koren 1 stuiver en 2 oort).
Cornelis' mede-borgemeester
was wijlen Jan Diricxssen.
- 1643** Theunis Peters van Zeelandt en
Willem Dircx Maes Thijs hebben
in hun jaar via de *schadtbuerder*
9000 gulden in Gemert opge-
haald. Dat was 2000 gulden te
weinig, want alleen al het
Hessenvolck had zo'n 1500 gulden
opgeëist.
Het dorp heeft daarom geld
moeten opnemen. Van de abt
hebben deze borgemeesters nog
steeds enige penningen tegoed.
- 1644** Gijsbert Henricx Verpoorten,
Peter Jan Wilborts, Dirck Joosten
Vervoort en Gerit Denissen heb-
ben 11.000 gulden geïnd. Echter,
door de grote armoede der inge-
zetenen moest er toch nog voor
6000 gulden aan grond en eiken-
bomen worden verkocht. Het
Hessenvolk wilde nu 7000 gul-
den aan brandschatting van
Gemert hebben. Ook deze man-
nen wachten nog op de bijdrage
van de abt.
- 1645** Jacob Janssen van Meijl (zijn col-
lega Claes Wouter Vogels was
inmiddels overleden) noteerde in
zijn jaar 8000 gulden aan belas-
tingopbrengst.
Ook Jacob moest, net als zijn
voorgangers, een deel van dat
geld betalen aan zowel de Hee-
ren Staten als aan de Konings-
zijde om aldus de *logering* van
troepen *uit te kopen*. En ja, de abt
heeft nog schuld aan Jacob.
- 1646** Aert Fredericx en Adriaen
Verpoorten hebben 10.000 gul-
den opgehaald en daarvan 3000
gulden aan de Hessen overhan-
digd. Ook bij hen is de abt in
gebreke gebleven.
- 1647** Jan Oortmans en Jan Thijssen
Versantvoort haalden 9000 gul-

den op (waarvan 1/3e naar de Hessen ging). De abt heeft schuld aan hen.

- 1648** Henrick Anthonissen Stanssen, Jan Adriaen Martens en Dirck Hendricks beurden 10.000 gulden, gaven er 3000 aan het Hessenvolk en hebben van de abt nog geen geld gekregen.
- 1649** Jan Meussen (met wijlen Thomas Ariaens): 8500 gulden, waarvan 4000 gulden betaald aan de Hessen en aan een onduidelijk legergroepje (Soorenmiose??). De abt is wederom een slecht betaler.
- 1650** Johan Wijffliet van den Bogaert en Jasper Summoets haalden slechts 4500 gulden op. Maar de Hessen pasten hun vordering aan: 2000 gulden. Van de abt niets gekregen.
- 1653** Henrick Jan Jegers en Aert Janssen de Hoetmaecker schraapten nauwelijks 2800 gulden bijeen, maar daar stond tegenover dat de Hessen geen rol meer speelden. De abt evenwel was volhardend en betaalde niet.

Van de ontbrekende jaren in het rijtje worden door een schatbeurder en twee

setters nog wat aanvullende informatie verstrekt:³

Lenert Cornelissen en Gerit Teuwens, gewezen *setters* van het jaar 1638 hebben in hun jaar iedere lopense teuland, groes en weide der naburen *geset* op een stuiver in iedere *settinge*. Lenert en Gerit hebben het land ook opgemaakt, omdat de lasten zwaarder waren en de *bee* dus omhoog moest. De tiende van de heer abt is door hen toen getaxeerd op 2 stuivers voor ieder mud koren. Daarmee werden alle lasten en *commer* betaald die het dorp *overquame*.

Thomas Peters Mesenberch is in 1640 schatbeurder geweest van Willem Willems en Hendrick Jegers, de borge-meesters van dat jaar. Thomas heeft toen van de gebruikers van de tiende van Echternach, ten profijt van het dorp, de somma van 104 gulden ontvangen.

De abt geeft niet op

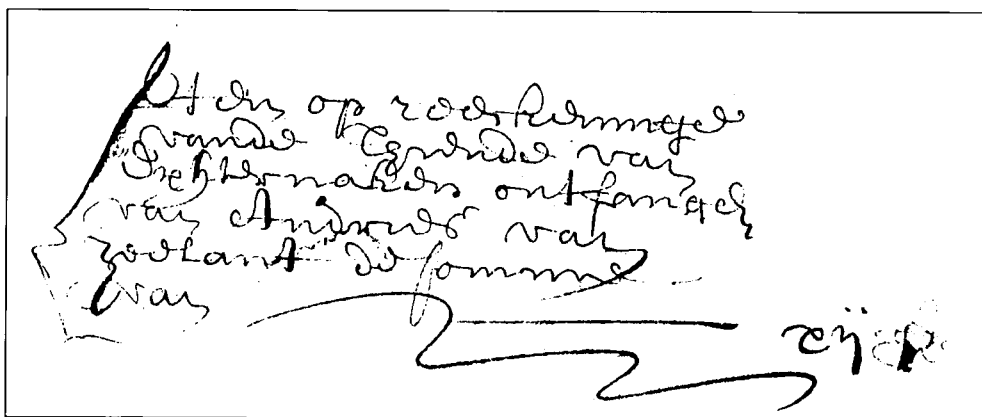
De prelaat zeurde onderwijl - het was hartje winter en dan verveelt men zich in een kloostergemeenschap - bij de Raad van Brabant door. Hij wilde dat dit eerbiedwaardig rechtscollege (waarvan hij de vonnissen dus niet zo eerbiedwaardig vond) Gemert zou bevelen

om het in beslag genomen vee aan de tiendpachters terug te geven. De abt richtte zijn pijlen vooral op Aert Joris, borgemeester van het jaar 1651. "Net als in het jaar 1644 is in het jaar 1651 geen enkele last door Gemert aan de Staat betaalt. Zij hebben niets gestort ten behoeve van de *gemeene landtspenningen*."

Aert Joris heeft in 1651, samen met Sijmon Franssen ("geen publiek persoon, ook geen vorster, wezende zichzelf") met geweld het graan bij de tiendpachter Andries van Zeelant genomen en op een kar geladen. "Zonder inventarisatie van maat of kwaliteit!" Dat gaf niet alleen schade, schande en kwetsing aan die pachter, maar het was ook pure misachting van

de justitie. Daarom eiste de abt: "Brenge dat graan kosteloos terug naar de zolder van Andries van Zeelant."

Gemert reageerde met een uitgebreid en stevig doortimmerd betoog. Eén van de tegenargumenten is dat het graan van Andries van Zeelant weliswaar 'ongemeten' in beslag is genomen, maar dat de opbrengst uit de openbare verkoop bekend is. Ook wordt nadrukkelijk gezegd dat er "geen exces" is gepleegd bij de inbeslagname. Voorts betoogt Aert Joris dat hij de vorster én de ondervorster - en dat zijn toch publieke personen - bij de hand had genomen (*mits dat naer eenigh exces soude smaken*) zodat U Edelen, zo klaar als de zon aan de middag kunnen zien

Item op reeckeninge
vande Eendde van
Echternaken ontfangen
van Andries van
zeelant de somme
van 12 gulden

Aantekening uit de borgemeestersrekeningen van Gemert: 'Item op reeckeninge vande thiende van Echternaken ontfangen van Andries van Zeelant de somme van 12 gulden'

dat de heer prelaat niets anders voorheeft dan U Edelen met *punicije sub* (bestrafing der ondergetekenden) te adviseren.

Memorie van repliek van de abdij van Echternach, 1655.

In maar liefst 292 punten zette de prelaat zijn grieven nog eens op een rij. De volgende vijf argumenten geven de toonzetting aardig weer:

- (120) de commandeur van Gemert wordt wel buiten schot gehouden. Hij is nooit *gepraemt noch geconstingeert* tot betaling van enige dorpslasten terzake van zijn tienden;
- (149) het profijt dat voor Gemert uit de regelingen voort-vloeit zullen zij wel *in eenen wetsteen knoopen*;
- (157) maar lasten moeten over personen/inwoners worden omgeslagen;
- (159) want als de regeerders de kosten van logieën der soldaten en dergelijke zouden mogen omslaan over de vaste goederen der **afgezetenen**, dan zouden zij die afgezetenen daarmee kunnen *defrauderen* zoveel zij maar willen, want dan gaan zij hun eigen kosten van verteringen daar ook onder-brengen, en ook de kosten van *quade directie* en van proces-sen;

- (176) en kom nu niet aan met: "Wij zijn anders," want het is *notoir ende kennelijck* dat die van Gemert de wetten en orders van Brabant altijd hebben moeten volgen.

De Gemertse dorpsbestuurders en hun advocaat P. van Gelre namen een paar maanden de tijd om het betoog van de abt eens goed te lezen en te broeden op de antwoorden die de kwestie zouden *esclaircisseren*, verhelderen, en die de heer prelaat volkomen in het ongelijk zouden stellen.

Dit is een samenvatting van de Gemertse dupliek:

Vroeger betaalden de *voorsaten* van de prelaat wel, maar sinds ongeveer 1560 zijn zij moeilijk gaan doen. In 1576 is er gearbitreerd door heer Godaert van Aer, commandeur van Gemert, en door jonker Jan van Cortenbach, heer tot Helmond.

Toen is afgesproken dat men in de *commerbeden* zou contribuieren pro rata, naar behoren en in billijkheid. Sindsdien is de bede achttien keer met een stuiver verhoogd.

Door te weigeren die verhogingen te betalen, zijn *sij luijden* en andere pachtenaren *utgepant* geweest, en die onderpanden zijn gerechtelijk

verkocht. Dat de heren prelaten zich hiertegen in de loop der tijden hebben verzet is meer uit edelmoe- digheid jegens hun pachters, dan uit *schijn van recht*.

Wij hebben na lang wachten het dupliek van de prelaat nu onder ogen en we zullen ieder artikel dat de *peijne weerdich* zal zijn, weerleg- gen:

- de prelaat heeft geen reden om vol- mondig de ignorant, de onwetende te spelen, om alles wat hem tegen- staat te ontkennen;
- het schijnt alsof de prelaat zich met het ongeluk en de rampen (zoals de menigvuldige *invasiën* van Hessen, Lorainsen en anderen) van ons, arme rescribenten, zoekt te behel- pen. Zou het onredelijk zijn als **iedereen** ter afwering van vreemde troepen goed en bloed zou betalen? We hebben het recht om de daarbij horende commerbeden *reëlijck* om te slaan;
- het doet niet ter zake dat de tien- den van de Commanderij mogelijk enige tijd niet belast zijn geweest; het doet de rescribenten (Gemert) leed genoeg dat de opeenvolgende commandeurs daarin zo'n grote autoriteit hebben gehad, want dat is de reden dat men de rechtmatige

betaling van schuld niet heeft dur- ven afdwingen. Nu is echter door de hoge regering verstaan gegeven dat ook zij (de commandeurs) in alle reële lasten zullen hebben te contri- bueren.

Met name door deze laatste opmerking wordt het ook duidelijk waarom de commandeurs zich niet in dit conflict tussen Echternach en het Gemertse dorpsbestuur hebben gemengd.

Gemert verantwoordt de extra uitgaven

Het stof werd van de Gemertse borge- meesterrekeningen afgeblazen en uit de jaarboeken van 1584 tot en met 1653 werd van elk jaar genoteerd hoe- veel de 'thiende van Epternaken' had opgebracht. In normale tijden was dat 12 gulden per jaar, maar als bijvoor- beeld de *Crauwaeten* (Kroaten) in 1635 'over' de Peel liggen en in Gemert scha- de aanrichten, dan worden de heffin- gen hoger, in dit geval 44 gulden. In 1636 staat in de borgemeestersreke- ning opgetekend: "Dit jaar zijn er geweest vierentwintig *bejen* (beden), waarin de tiende van elke bede is één stuiver en twee oort. Komt aldus aan de *gemeijnt* vanwege de tiende van Ep- ternaken de somma van 108 gulden."

Proces-verbaal van het instellen van beroep in cassatie door Johan Pepijn, procureur van Johan van Breugel, procureur van de prelaat van de abdij van Echternach, tegen het arbitraal vonnis.

Het dorpsbestuur van Gemert liet weten dat de "frivoliteit" waarmee de abt justitie en recht naast zich neerlegt verbazingwekkend is, en dat in Gemert iedereen vermoed is door *soo schrickelijke veel moeilijkheden ende processen.*

Abrupt einde

Was het die verschrikkelijke vermoedheid? Was het dat andere proces, over de soevereiniteit van de heerlijkheid Gemert, dat ongetwijfeld belangrijker werd geacht? Het speelde zich in ieder geval in dezelfde tijd af.

Of wilde de abt van Echternach van het gedonder af en zag hij in dat hij dan maar beter kon betalen?

In ieder geval: een verslag of afschrift van een eventuele overeenkomst tussen het dorpsbestuur van Gemert en de abt van Echternach komt niet in de processtukken voor.

De laatste stukken in het dossier zijn bepalingen voor een overeenkomst in 1662, echter niet tussen het dorpsbestuur en de abt, maar tussen commandeur Virmundt en de abt. Het ging over de betaling van de predikantswedden

van Bakel en Deurne. Wellicht dat de hoge heren onder elkaar hebben bediscussied dat met deze overeenkomst die andere kwestie ook van tafel kon. Dat zou niet eerlijk en niet terecht zijn, want tot dat moment had de commandeur zich niet of nauwelijks met het 'tiendeconflict' bemoeid. Maar het is heel wel mogelijk, want 1662 is ook het jaar waarin de Duitse Orde in haar rechten hersteld en Gemert weer erkend werd als vrije heerlijkheid. Mooie gelegenheid voor de commandeur om zich weer eens te laten gelden.

Deze veronderstelling wordt stevig gestut door een fors blanco deel in de overeenkomst tussen de abt en de commandeur, getekend op 28 maart 1662. In de aanhef wordt namelijk wel degelijk verwezen naar het vonnis dat de Raad van Brabant in 1655 had uitgesproken inzake de ruzie tussen Gemert en Echternach.

Vervolgens zeggen baron de Virmundt en de prelaat dat zij dat vonnis op de navolgende manier zullen interpreteren, *te weten*.... en dan volgt dat blanco stuk papier! Negen centimeter verderop volgt de regeling van de betaling van de predikanten in Deurne en Bakel. In de borgemeestersrekeningen van 1663 en 1665 zijn de ontvangsten, in

We weten in ieder geval wel dat de finale afronding van de ruzie zou hebben gepast op een stukje papier van negen bij veertien centimeter. Zou men de aanleiding en de afhandeling ook zo

summier hebben beschreven, dan was dit artikel beduidend korter geweest. Kijk, dié winst heeft het corpus van Gemert toch voor haar in- en nazaten van 350 jaar later uit het vuur gesleept!⁴

NOTEN

1. Zie dr. D.P. Blok: *De Franken in Nederland*, Bussum 1979.
2. Zie voor de stichting van de Gemertse parochie ook:
 - Ad Otten: *De vestiging van de Duitse Orde in Gemert, 1200-1550*.
 - M.A. van der Wijst: *Beknopte geschiedenis van Gemert*.
3. De wortels van het woord setter liggen niet in Ierland, zoals u natuurlijk dacht, maar bij het Romeinse woord censor: bepaler van de aanslagen in de belastingen.
4. Alle gegevens zijn ontleend aan het procesdossier, terug te vinden in de inventaris van het Archief van de gemeente Gemert (1271) 1407-1794, nr. 426.1 t/m 426.28.